

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. krajobrazu Daniela Mikulskiego
p.t. Analiza i ocena zmienności krajobrazu ziemi średzkiej w kontekście ochrony aktywnej śladów
kultury folwarcznej,
wykonanej na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej
pod kierunkiem promotora dr hab. inż. arch. Elżbiety Raszei, prof. UAP.

Podstawa opracowania:

- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, (Dz. U. z 2020 r. poz. 85)
- Ustawa z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (zmiany - Dz. U. z 2017 r. poz. 271).
- Zlecenie Prodziekana Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej prof. dr hab. inż. arch. Justyny Kobylarczyk, dnia z 03.07.2021 roku.
- Rozprawa doktorska: Daniel Mikulski, Analiza i ocena zmienności krajobrazu ziemi średzkiej w kontekście ochrony aktywnej śladów kultury folwarcznej.

Temat i jego znaczenie jako wkładu dysertacji w naukę

Przedstawiona dysertacja analizuje strukturę ruralistyczną ziemi średzkiej w jej kontekście przestrzennym i tożsamościowym. Jako zwornik logiczny przyjęto tu założenia folwarczne, których ewolucja odcisnęła największe piętno na krajobrazie ziemi średzkiej. Dysertacja jest zwieńczeniem olbrzymiej pracy, jaką autor prowadził badając wielką ilość rozproszonych źródeł i konfrontując uzyskane dane ze śladami materialnymi zachowanymi w terenie. Wykazał spójność historyczną obecnej tu struktury, ukazał szczegółową genezę jej ewolucji i celnie określił jej zasadnicze elementy oraz relacje zbudowane między nimi (sieć osiedleńcza, zabudowa wiejska, struktura agrarna, sieć komunikacyjna, lasy, zieleń urządzona – parki, aleje, zadrzewienia wzdłuż dróg i śródpolne, sieć wodna). Pokazał ciągłość zachodzących tu procesów i dał szczegółowe wytyczne pozwalające na logiczną kontynuację tych procesów w przyszłości. Mimo, że pewne elementy struktury jak np. dwory czy parki, znalazły już swoje opracowania, dysertacja wykracza poza tę wiedzę wnosząc olbrzymi zasób nowych treści. Jest to dzieło wymagające opublikowania, ponieważ stanowi wyjątkowe źródło dla władz lokalnych, planistów i innych badaczy. Metodologicznie praca ma prawidłową konstrukcję, jest czytelna i prowadzi do istotnych wniosków.

Struktura pracy

Na pracę składają się cztery części podzielone na 6 rozdziałów oraz zakończenie, aneksy i załączniki. Część I zarysowała przedmiot, cel, tezy, zakres przedmiotowy, czasowy i przestrzenny badań. Część II ukazuje tło terminologiczne, stan badań i perspektywy badawcze oraz metody wykorzystane w pracy. Część III wyjaśnia genezę i rozwój gospodarki folwarcznej od XIII do XX wieku oraz interakcje elementów kulturowych i natury w obszarze opracowania. Omówiono tu również badania związane z

identyfikacją, interpretacją i oceną struktury krajobrazu folwarcznego. Część IV podsumowuje efekty pracy wskazując na istotne wnioski i rekomendacje.

Ocena merytoryczna

Zakres czasowy pracy dotyczy czasu zapisanego na kartach historii, a więc dającego się weryfikować. W stosunku do zakresu przestrzennego w dysertacji bardzo często pojawia się stwierdzenie, że ziemia średzka różni się od pozostałej części Wielkopolski lub, że **pewne cechy występują tu częściej niż w pozostałej części Wielkopolski. Nie określono jednak w sposób wyraźny, na jakiej podstawie sformułowano te stwierdzenia. Wymaga to sprecyzowania w trakcie obrony.** Czy publikacje podane na s.41 są wystarczające, by takie twierdzenie obronić? Rozdział 2.2.2. jest właśnie miejscem, gdzie powinno się pojawić takie stwierdzenie po raz pierwszy i być poparte odniesieniem do innych źródeł a być może nawet odpowiedniego zestawienia tabelarycznego.

Analiza cech ziemi średzkiej jest właściwa i wspiera pogląd o spójności delimitowanego terenu opracowania. Analizując nawet ogólnie dostępne źródła mapowe wyraźnie widać, że teren opracowania jest spójny pod względem wielu cech fizjonomicznych, z których najwyraźniejsze to szczególnie duża ilość krajobrazów otwartych, mała lesistość z dominującymi rozproszonymi obszarami lasów o stosunkowo małych powierzchniach i zbliżone na niemal całej powierzchni nasycenie terenu zabudową wiejską o podobnej strukturze. Właściwość przyjętych granic potwierdza np. Ryc.46 na s.156, gdzie wyraźnie centrum terenu podlega intensyfikacji działań regulacyjnych a obrzeże terenu opracowania stanowi pas mniejszej intensywności, będący rodzajem otuliny.

Metody zastosowane są właściwe, a przyjęcie perspektyw strukturalnej i tożsamościowej bardzo ciekawe i pozwalające poszerzyć wiedzę na temat rozmieszczenia akcentów i uczytelnic wątki.

Przyjęcie charakteru wiodącego układów przestrzennych do kategoryzacji zespołów jest warte podkreślenia jako słuszne, podkreśla cechy morfologiczne przestrzeni jakich data powstania nie dowodzi. Architektura budynków jest istotna, ale wydaje się być wtórna do struktury całości założenia i o wiele bardziej wrażliwa na zmieniające się mody (por. s.236).

Praca potwierdza założoną tezę, zgodnie z którą struktura przestrzenna ziemi średzkiej ukształtowana przez gospodarkę folwarczną stanowi jej trwałą i czytelny wyróżnik krajobrazowy. Powinien on być istotnym wzorcem w planowaniu i zarządzaniu lokalną przestrzenią.

Uwagi krytyczne i polemiczne

W zarysie problemu autor wskazuje, że po II wojnie światowej na odrzucenie systemu folwarcznego wiązało się ze zmianami społeczno ekonomicznymi i emocjonalnymi ocenami okresu międzywojennego. Wydaje się to godne uwagi, że emocje tu wskazane nie wynikały li tylko z propagandy władz komunistycznych, ale wpisały się w ogromne nadzieje zmiany sytuacji ekonomicznej chłopów, dla których okres II Rzeczypospolitej był ciągłą walką o przeżycie, zwykle bez sentymentu.

W kontekście tego okresu pojawia się pytanie, **czy faktycznie złe gospodarowanie i brak szacunku dla zasobów kulturowych sprowadziły katastrofę na krajobraz folwarczny Wielkopolski, czy mieliśmy raczej do czynienia z kolejną dużą zmianą kulturową,** porównywalną z reorganizacją sieci osadniczej w wiekach XIII-XV, którą dziś oceniamy jako wartościową. Świat wciąż się zmienia, a mieszkańcy terenów wiejskich zawsze mieli pragmatyczne podejście do swego miejsca pracy. Przypuszczalnie dla chłopów przenoszonych w inne miejsca zamieszkania świat, jaki odchodził, postrzegali jako swojski a to, co następowało, traktowali jak katastrofę. W dysertacji wielokrotnie wspomina się, że wielu traciło na tych zmianach będąc przenoszonymi na gorsze ziemie, tracąc

